

Els escriptors de l'Ebre i la llengua: Carmel Biarnés

1. ELS ESCRIPTORS DE L'EBRE I LA LLENGUA

La literatura de l'Ebre ha contribuït a la renovació de l'imaginari català i ha de fer visible les seues aportacions a la construcció de la llengua comuna, que integra, com defineix Joan Veny (2001), l'estàndard 1, que «correspondria a l'anomenada llengua literària, dotada de gran varietat estilística, que pot estendre's per amunt cap a l'arcaisme, el cultisme, el tecnicisme, etc., i per avall cap al vulgarisme, el dialectalisme, l'ergotisme, etc.», i l'estàndard 2, «que correspon a la llengua dels mitjans de comunicació de massa orals i escrits».

Sobre la primera qüestió, les aportacions de la literatura de l'Ebre al nostre imaginari, hem fixat la nostra atenció en estudis precedents¹ i en farem només una breu referència per intentar apuntar a continuació algunes línies de treball sobre la relació dels escriptors de l'Ebre i la llengua i per centrar-nos en la figura de Carmel Biarnés² com un dels escriptors de referència en l'elaboració de la literatura ebrenca. En aquest sentit, D. Sam Abrams (2012, p. 7) lamenta que l'autor d'*El meu riu, l'Ebre*³ —llibre que ens permetrà posar en relleu el treball

1. Santi Valdepérez (2004) posa en relleu la problemàtica de l'Ebre i la relaciona amb el procés de renovació del catalanisme que troba en textos com els de Vicenç Villatoro (2001), Antoni Vives (2002) o Xavier Garcia Pujades (2003). Per a un estudi de les formes de vida a l'Ebre, destaquem la tesi doctoral de Montserrat Boquera Margalef (2008) i els treballs de M. Carme Queralt. En l'àmbit més específicament literari anotem l'article de Pere Poy (2007) i, d'una forma més extensa, la nostra tesi doctoral (Cid, 2013).

2. Per a una aproximació a la vida i obra de Biarnés, vegeu Xavier Garcia Pujades (2013).

3. El llibre de Carmel Biarnés es va acabar d'escriure el 1982 i va ser publicat el 1985 pel Consell Local d'Ascó del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre. Partirem, però, de la reedició de 2012.

lingüístic de l'escriptor d'Ascó— no es dediqués més a la literatura creativa i escriu:

Malgrat tot, Biarnés ens va deixar una sèrie de textos que posen en relleu els seus innegables dots d'escriptor. En aquest sentit, podríem citar els poemes que escrivia de tard en tard perquè se li imposaven; alguns articles amb clars contagis literaris; la seva única novel·la, *La creu de la mitja lluna: Biografia morisca del segle XVI* (1992); i, sobretot, la petita joia del memorialisme català modern: *El meu riu, l'Ebre* (1985), que mereix un lloc destacat al costat de *Visió de l'Ebre* (1983) d'Artur Bladé i Desumvila i «Parlo d'un riu mític i remorós» (1986) de Gerard Vergés.

El 2005 Gerard Vergés, en un article d'homenatge a Jesús Moncada, escrivia «l'Ebre de parla catalana comença a Mequinensa amb una gran novel·la coral, *Camí de sirga* (1988), i acaba al Delta amb una altra novel·la esplèndida: *Terres de l'Ebre* (1932)».⁴ La citació emmarca un mapa literari en una seqüència temporal que ens assenyala els inicis d'una consciència de l'espai literari ebrenc en el marc de la literatura catalana. Abans havien existit escriptors de l'Ebre, però la literatura ebrenc entesa com a subsistema literari naix precisament de l'impuls donat per les obres esmentades. Actualment la literatura ebrenc té uns autors que ja formen part del cànon literari català (Arbó, Bladé, Moncada, Vergés) i una destacable nòmina d'escriptors, entitats, editorials, premis i fires literàries que asseguren la vitalitat de la literatura catalana de l'Ebre.

El camí per arribar a aquesta afirmació no ha estat fàcil. Així, l'any 1971 Artur Bladé assenyalava, a *Gent de la Ribera d'Ebre*:

[...] no deixa de ser curiós que el gran riu, l'Ebre, «lo símbol majestuós de la nostra llibertat», com va dir [...] mossèn Jaume Collell, el famós canonge de Vic, en els Jocs Florals de Tortosa del 1904, que ell presidí, l'Ebre cantat ja en el segle II aC, per Cató el Gramàtic, que l'anomenava «Hiberus pulcher, magnus et piscilentus», l'Ebre, elogiat per Pomponi Mela i Lucà (Bayerrí dixit) no ha trobat encara, en dir també d'aquest historiador, el seu gran poeta, «el seu Mistral», i no ha inspirat tampoc la musa anònima. Potser és massa gran i fa respecte.⁵

4. Gerard Vergés (2005), p. 18.

5. Artur Bladé i Desumvila (2006), p. 252. Francesc Carreras Candi (1940) permet ampliar la nòmina de noms il·lustres que van parlar d'aquests paratges, entre els quals Polibi o Tit Livi, i localitzar el primer esment inclòs en una obra literària, la *Cancó de Rotllan*. Encara que només hi apareix com a camí de les tropes, podem dir que ja tenim, per tant, situat l'Ebre en els orígens de les literatures romàniques; hi fa referència en els cants 191 i 194. Josep M. Salrach també ha donat compte de l'expedició de Lluís el Pietós l'any 808 contra el valí de Tortosa i el pas de l'Ebre en la crònica de l'Astrònom. Les referències a les Terres de l'Ebre en el *Llibre dels feyts*, en Turmeda, en bona part dels autors del Renaixement, el Barroc i la Il·lustració, estudiats en el detallat treball d'Enric Querol (1999), queden com a ma-

Per arribar a ser, la literatura ebrenca, afegits a la tortuosa història del país, va haver de superar principalment dos obstacles. D'una banda, la visió de la catalanitat elaborada en el període comprès entre la Renaixença i el Noucentisme i, de l'altra, el tortosinisme.

L'any 1965, la revista *Serra d'Or* publica un conjunt de treballs aplegats amb el nom genèric de «La regió de l'Ebre», que assenyala un punt d'inflexió en les relacions entre el món cultural català centrat a la capital del país i els nuclis de resistència i renovació de l'Ebre.⁶ En l'article que hi publica Alexandre Cirici Pellicer (1965, p. 14-15), «Tortosa com a obertura», llegim que a mitjan 1960 era encara dominant aquella visió reduccionista del país:

Nat a Barcelona, amb les arrels familiars a l'Urgellet i al Montseny, en la meva infantesa, com en la de la majoria dels barcelonins, hi havia una identificació molt forta entre el meu país i la Catalunya Vella. Ni entre amics ni a l'escola no sentia parlar sinó d'excursions cap al nord o cap a un sud molt proper a la capital.

I els poetes i les cançons només em parlaven de la plana de Vic, de la Cerdanya o de l'Empordà.

Descobrir, per influència de l'escola, concretament d'Alexandre Galí, el camp de Tarragona, ja va ésser descobrir una Catalunya diferent, menys pirinenca, continental i romànica, més romana i mediterrània. Quan, molt més tard, cridat per l'amic Ballester Cairat, vaig conèixer, tot sol, Tortosa, res no m'havia preparat: ni excursions, ni literatura, ni escola. Tortosa era un misteri total. Una de les poques coses apreses a l'àmbit familiar barceloní era de trobar antipàtic l'accent del parlar tortosí i d'haver sentit dir, amb un xic d'aire mofeta, que els tortosins no volien ésser ni catalans ni valencians. [...] vaig sentir una alegria immensa en reconèixer a Tortosa, una tercera Catalunya, on l'empremta islàmica em semblava evident.

La lentitud i el retard en l'arribada i l'arrelament a les terres de l'Ebre de les ideologies sorgides de la Renaixença ajuda a entendre el fenomen del tortosinisme⁷ i el procés d'implantació del model fabrià de llengua. Albert Aragonés (2003, p. 25)⁸

tèria per a especialistes i no han trobat, de moment, ressò en les obres contemporànies. Les aportacions literàries de Francesc Vicent Garcia i de Cristòfor Despuig es veuran com a precedents i influiran en l'obra d'alguns escriptors actuals.

6. *Serra d'Or* (2a època, any 7, núm. 9, setembre 1965). El dossier preparat per Ramon Bastardas, Jordi Carbonell, Ernest Lluch i Albert Manent comprèn significatives col·laboracions. L'any 1963 la mateixa revista havia començat una sèrie d'enquestes sobre la literatura catalana fora de Barcelona, any 5, núm. 4, 5, 6, 8-9, que inclouen autors de l'Ebre.

7. Sobre el tortosinisme com a ideologia, vegeu Emigdi Subirats (2005). Destaquem les diverses aportacions d'Emigdi Subirats per a l'estudi de la Renaixença a l'Ebre, especialment el seu estudi inèdit, guanyador del Premi Enric Baynerri 2005, *La Renaixença del català literari vora l'Ebre, 1878-1938*.

8. Vegeu Albert Aragonés (2003). Aquesta qüestió ha estat ampliada a Miquel Estrampes i Carme Macià (2009).

sintetitza els tres models de llengua que segueixen els escriptors tortosins durant els anys trenta:

— *Model tradicional*, amb l'ortografia, primer tradicional i més tard normativa, però amb la morfologia del català dels clàssics o del valencià actual: Vergés Paulí i Mestre i Noé.

— *Model regionalista*, amb una ortografia personal amb moltes vacil·lacions, que pot ser alhora normativa i tradicional, i amb la morfologia del català tortosí: Joan Moreira i Enric Bayerri.

— *Model fabrià*, amb l'ortografia normativa i la morfologia del català central: Joan B. Manyà, Tomàs Bellpuig, Sebastià Juan Arbó i Joan Cid i Mulet.

A l'espera d'un estudi més aprofundit podem indicar que, en aquells anys, els autors de la Ribera d'Ebre, la Terra Alta i el Priorat, que col·laboren en revistes com *El Llamp*, *La Riuada* o *Tivissa*, havien assumit el model fabrià. Esmentem com a exemples Francesc Adell, Artur Bladé i Desumvila, Salvador Estrem i Fa, Maria Lleó, Maria Serres o Joan Povill, entre d'altres.

Observem que els autors més joves, els que comencen a publicar al final de la dècada del 1920 i començament de la del 1930, són els que més decididament incorporen el model de llengua literària de Fabra. I seran alguns d'aquestes aleshores joves, com Arbó i després Bladé, els que esdevindran autors de referència de la literatura de l'Ebre. En el moment, però, dels primers passos de la normativització del català l'obra dels autors de la zona de l'Ebre no havia encara contribuït a l'elaboració de la llengua literària amb aportacions com les que havien fet escriptors d'altres zones del país: Jacint Verdaguer, Joaquim Ruyra, Caterina Albert, etc. Aquesta falta d'autors a què feia referència Bladé en l'esmentat text del 1971 és una causa més que ajuda a situar la contribució del català de l'Ebre al procés de configuració de la llengua comuna i ens permet plantejar la necessitat d'una especial valoració de la llengua dels escriptors d'aquesta zona com a factor d'enriquiment i cohesió del contínuum lingüístic del català, concepte clau com ha posat sovint en relleu el professor Miquel Àngel Pradilla.

Si ens fixem en els autors de l'Ebre incorporats al cànon literari català —Arbó, Bladé i Moncada— veurem amb matisos que mantenen el que Aragonés denomina *model fabrià*, amb l'ortografia normativa i la morfologia del català central i, afegim, amb algunes incorporacions amb graus diferents del lèxic de la zona de l'Ebre.⁹ Una opció similar trobarem en els autors del 1950 i el 1960; pensem en

9. Falten encara estudis sobre la llengua dels escriptors de la zona. Només comença a existir un cos bibliogràfic sobre la llengua de Jesús Moncada amb aportacions com les d'Artur Quintana (1983), ampliada amb estudis d'Emili Bayo, Hèctor Moret, Mercè Biosca, Károly Morvay, Ramon Sistac o Jordi Malé. A Jordi Malé (2007), trobem una interessant comparació entre la llengua d'Arbó i la de Moncada que ajuda a entendre la posició dels escriptors de l'Ebre en la segona meitat del segle xx: «El llenguatge emprat a la primera edició de *Terres de l'Ebre*, de 1932 (com també a *L'inútil combat*, publicada

Gerard Vergés, Jesús Massip, Manuel Pérez Bonfill o Zoraida Burgos. L'evolució de la situació sociolingüística del país des dels anys de la repressió franquista fins al procés de la transició política contextualitza aquestes posicions, potser obligacions, i les propostes renovadores del català literari que aniran apareixent en un nou context amb els escriptors de l'eclosió de la literatura ebreca al llindar del segle XXI.

En alguns d'aquests escriptors que comencen a publicar en la dècada dels vuitanta i noranta del segle XX trobem un ús renovat de les parles locals amb interessos diversos, que van des de la defensa del patrimoni lingüístic del territori fins a l'afirmació d'uns plantejaments estètics personals. Més enllà de les diverses justificacions que els autors fan de les seues opcions lingüístiques, podem afirmar que la renovació de l'escriptura en els autors de l'Ebre contribueix també a l'elaboració de l'imaginari ebrenc, i amplia la llengua i la literatura i hi dóna vigor. Pensem

un any abans, i a *Tino Costa*, de 1947, les seves tres novel·les més reeixides) no deixa traslluir la procedència geogràfica de l'escriptor més enllà d'algunes formes lèxiques, com ara *lligallo*, *malecó*, *lloma*, *collitor*; formes que, a més, seran eliminades o substituïdes per d'altres de domini general en edicions posteriors.» Tanmateix, a la primera edició de *Camins de nit* (1935), com també ho farà a *L'espera* (1967), Arbó va prendre una opció diferent, com era de fer que els diàlegs reflectissin la parla de la gent de la seva terra: «— Culpa d'ella i de dingú més. Hagués cregut a sa mare, que un atre gall li cantaria. Sols que les coses domés les veiem quan no hi ha remei. / — Diu que la vella no la vol vore ni l'ha anomenada gens [...]. / — Va fer-li molt grossa de casar-se en lo Rull i de fugir de casa; però no hi ha dengú que li haigut sentit dir mal de la filla.» Res de semblant no pot trobar-se en l'obra narrativa de Jesús Moncada. Si, per una banda, defugia usar un registre merament estàndard, que considerava empobridor, per l'altra rebutjava el recurs sistemàtic al dialectalisme, que també trobava reduccionista: el seu únic signi, en escriure, era servir-se d'una llengua literària que abans que cap altra cosa havia de ser genuïna. Per això, com ha remarcat Ramon Sistac (2005, p. 43), «no li cauen els anells a l'hora d'utilitzar lèxic pancatalà, ja sigui comú o dialectal». El mateix escriptor de Mequinensa ho explicava a Mercè Biosca (*Serra d'Or*, febrer 1989): «Em sembla que el lleidatà, a l'hora d'escriure, ha d'incorporar justament les seves pròpies particularitats, de la mateixa manera que ho ha de fer un senyor de Tortosa o de Girona. I això, al final, acaba fonent-se dins el cos general de la llengua. El que sí que he evitat ha estat caure en el localisme. He utilitzat totes aquelles coses que són de tipus general, però pròpies d'aquella banda, no les particularitats mequinensanes, torrentines o de Faió, car això sí que em sembla que és empobrir la llengua. A més, a l'hora d'escriure una frase sempre em plantejo si existeix una forma més genuïna de dir-la que la que en aquell moment se m'acut.» Malé remarca en una nota a la pàgina 637 que en l'edició de *Camins de nit* de 1954 Arbó va decidir d'eliminar tots els localismes dels diàlegs.

Urgeix l'estudi de la llengua en Bladé. L'experiència lectora ens permet afirmar que l'escriptor de Benissanet és extremament curós en la introducció de trets lingüístics marcats dialectalment i que no-més incorpora algunes poques paraules a l'ús literari; caldria fer-ne l'anàlisi. En una aproximació, que inclou les aportacions de Núria Grau, podríem assenyalar paraules que ja han estat introduïdes al diccionari general gràcies en part a l'obra de Bladé. En aquest sentit podríem esmentar la paraula *aladre* —segons el testimoni de Francesc Bladé (2006, p. 27)—, «Aladre figura la diccionari pels arguments de l'Artur i el vistiplau de Pompeu Fabra» i podria ser el cas, pendent de confirmar, de *ganyims*, *fardatxo* o *capterera*; entre les paraules que trobem en Bladé i que no han estat incorporades al diccionari general, assenyalam: *aumastecs*, *bolitx*, *cantereria*, *marera* —en el sentit de séquia principal—, *samia*, *tartanya*, *truca-soques*, *tonitruant*; aquestes tres, com ens ha posat en relleu Núria Grau, es troben documentades als DCVB a partir d'exemples de l'obra d'A. Bladé.

en autors tan diversos com Andreu Carranza, Hèctor Moret, Manuel Ollé, Emili Rosales, Albert i Josep Ramon Roig o Andreu Subirats, que obren un camí de revitalització del català literari des de l'Ebre consolidat amb nous autors com Marta Rojals, Yannick Garcia o Joan Todó.

Presentem com a exemple d'aquesta obertura de la llengua literària un fragment del poema de Josep Ramon Roig:

Culebronada

Culebronada
Posellalidiu
Estoylocaporti
Ielllidiu
Dejamenpazdeunavez
Teodiovete
Perqueclaronastafartdella
Perquesemprelastaseguinsas
Iellnovol
Vritatperqueselastraexiqueta
Lotioiteaquellpronto
Losomenstat
Iallavonsbueno
[...]

Només es pot qüestionar i transgredir la norma si aquesta es troba consolidada i és capaç d'entendre i integrar si cal renovacions i ampliacions diverses. És en aquest sentit que ens sembla interessant aproximar-nos a les actituds lingüístiques i a l'obra de Carmel Biarnés, ja que en els anys setanta i vuitanta del segle passat va encetar un camí de reformulació del català literari a l'Ebre que ajuda a entendre el procés que ha conduït a l'eclosió de la literatura ebrenc.

2. LA CONSCIÈNCIA LINGÜÍSTICA DE CARMEL BIARNÉS

Carmel Biarnés (1929-1992), *Carmel Biarnés d'Ascó*, com era popularment conegut, és presentat per Vidal Vidal (2012, p. 78) en el recull de narracions *El meu riu, l'Ebre. Pàgines viscudes*, publicat en primera edició el 1985, amb una descripció breu i plena d'afecte:

Polifacètic com un savi antic —en Carmel toca, en la mesura que li és possible, totes les teclades de l'humanisme—, extraordinàriament actiu, meitat brui-xot, meitat morisc, colleccionista empedreït, arqueòleg que ens exhuma amb aquests contes un temps perdut, sacrificat a la inhumana empenta d'un progrés que aquí presenta la seva faç més brutal.

Abordar en l'espai d'aquest article la complexitat de la vida i l'obra de Biarnés depassa els nostres objectius i ens centrarem en una selecció de la correspondència que va mantenir amb Artur Bladé i Desumvila. D'aquesta manera documentarem com l'escriptor es va anar forjant una consciència lingüística que ens permet fer un retrat de l'època que ens fa viure a través dels seus escrits.

El fons documental d'Artur Bladé, conservat a l'Arxiu Comarcal de la Ribera d'Ebre, ens permet accedir a cent quaranta-sis cartes trameses per Carmel Biarnés a l'escriptor de Benissanet entre el 19 de febrer de 1969 i el 29 de gener de 1992.¹⁰ Hi trobem tractats temes diversos: cultura i món comarcal, política local i comarcal, política catalana i espanyola, circumstancials (família, salut, comentaris sobre llibres i participació en trobades o congressos), etc. Quaranta-nou d'aquestes cartes presenten qüestions relacionades amb la llengua i ens permeten veure quins aspectes lingüístics es van plantejar en la relació de Biarnés amb Bladé. Com a complement a aquestes consideracions, també tindrem en compte els articles sobre llengua publicats per l'escriptor d'Ascó a la premsa comarcal: «El català a l'Ebre» (*La Voz de Flix*, núm. 18, any I, època I, 16.6.1975, p. 7); «En defensa del lo» (*La Veu de Flix*, núm. 36, any III, època I, 10.8.1982, p. 41); «La llengua catalana parlada» (*La Veu de Flix*, núm. 41, any IV, època II, 10.1.1983, p. 7). Aquests materials agrupats en tres blocs ens aporten un panorama de la situació sociolingüística viscuda per l'escriptor d'Ascó i ajuden a entendre l'opció lingüística que trobarem en la seua obra literària. Per fer el resum d'aquests materials, que citarem en un ordre temàtic, indicarem la font documental amb citacions textuais i alguns comentaris o síntesis per facilitar-ne la comprensió.

2.1. La llosa de la dictadura i el mestratge literari i lingüístic d'Artur Bladé

Les cartes de Biarnés són un testimoni de la repressió viscuda per aquella generació que va viure la seua joventut en els primers anys de la dictadura. Fill del farmacèutic d'Ascó, que havia estat deixeble de mossèn Manyà, als tretze anys, el 1941, Carmel Biarnés serà enviat al Seminari Menor de Tortosa. Durant quatre anys hi estudiarà humanitats i el millor que hi trobarà és la llavor d'amistats cabdals per entendre la nostra petita història en aquells anys de misèries: Joan Asens i Francesc Vernet i els futurs mossens Cristòfol Suñé, Joan Antoni Martínez i Joan Masip. En els anys cinquanta del segle passat coneixerà els ambients sardanistes de Barcelona i de retorn a Ascó s'anirà perfilant l'homenot Biarnés, un «solitari local» que s'empeltarà de referents com Albert Manent de la idea de fer país i que trobarà en Poblet i sobretot en Montserrat un caliu de fe i catalanitat.

10. Es tracta dels documents 4.1.13/704 a 845 i 3697-3700. En les citacions que presentem hem optat per editar-les sense procedir a cap tipus de regularització lingüística.

En aquell context la coneixença de Bladé va comportar un estímul i suport molt necessaris.

Ja des de la primera carta de Biarnés, datada del 19 de febrer de 1969, aquest mostra l'admiració per l'escriptor de Benissanet,¹¹ el felicita per *Crònica del país natal* (1958), li explica les seues inquietuds literàries —té més de tres-centes poesies i en vol fer un petit recull perquè Bladé pugui judicar— i, amb humilitat, confessa: «No he pogut estudiar el nostre llenguatge, l'he anat aprenent llegint els nostres clàssics, per això espero trobarà faltes d'ortografia.» En les cartes següents veurem com Bladé es converteix en un referent de mestratge i com Biarnés va avançant en l'estudi de la llengua:

720 - 25.8.1970. «Jo ara començo, i encoratjat per Vté; mai ho hauria intentat, sense que Vté no m'ho insinues; em creia inútil per una cosa així; feia poesies, que ja he deixat de racó, pels articles als diaris, que si no hagués estat per un altre gran literat de la llengua catalana, el P. Miquel Estradé, mai ho hagués intentat [...]»

771 - 29.6.1977. Agraeix els consells ortogràfics i fa un elogi de Bladé: «No pari d'escriure, que els seus llibres, a més d'un testimoniatge històric de gran vàlua, d'una lliçó magistral del domini del català d'abans del franquisme i que l'ha sobreviscut, son un orgull per la nostra comarca.» L'admiració traspua en les diverses cartes amb matisos com el que citem a continuació, en què esmenta l'interès per enriquir el català literari.

805 - 9.3.1982. «És el millor representant de la nostra comarca i el prototipus dels nostres escriptors, per saber incloure les nostres paraules i modismes dins la gran literatura catalana entrant per la porta gran.

»Moltes mercès per tots els consells ortogràfics que em dóna i que procuro assimilar; però costa tant “civilitzar-se” després de tota una vida salvatgina literariament! [...] ... material per escriure me'n sobra... El que em mata és l'ortografia. Acostumat a escriure coses sense llei, deixant rajar com venien les coses, ara cal tancar la font i deixar baixar-ne rajolins, però, d'aigua ben neta. De tant en tant surt un cullerot de bassa... però que hi farem! Treure'l.»

717 - 23.6.1970. «Ja tinc a mà SIGNE, i aquesta setmana penso adquirir el Diccionari Fabra.»

718 - 9.7.1970. Amb dos articles publicats a *Tele/Estel* —que se suspèn definitivament— compra el diccionari Fabra, les obres completes de Verdaguer i *El Cardenal Vidal i Barraquer* de mossèn Muntanyola.

11. 763 - 16.12.1975 (el full té a l'esquerra les quatre barres). Biarnés, a partir d'uns records sobre Antoni Terré, indica que es devien conèixer amb l'amic de Bladé cap al 1968 i comenta que va ser Terré qui li va presentar Bladé en l'homenatge a Julio Antonio celebrat el 16 de febrer del 1969 a l'Institut de Móra d'Ebre. Bladé havia retonat definitivament de l'exili el 1961 i s'havia instal·lat a Tarragona i a Benissanet.

729 - 16.1.1971. «Apart el meu pessim català, tragèdia de tants catalans que no solament no ens deixaren estudiar-lo de menuts, sino que fins i tot teniem prohibit el parlar-lo, concretament al Seminari, durant les classes, on ens feien resitar cada vegada que parlaven en català (nens de 11 anys) aquest ridicol i opresor verset:

Al llegar la castellana
le daré la bienvenida,
le diré pasa de largo
lejos de mi siempre amiga.

i ens donaven una moneda, per haver parlat en català. I el professor molt sovint preguntava ¿quien tiene la castellana? (Nom donat a la moneda) i el que la tenia li posava un 0. Tanta rabia es tenia al català.»¹²

En l'article «El català a l'Ebre» (*La Voz de Flix*, núm. 18, any 1, època 1, 16.6.1975, p. 7), afegeix, a la repressió política, la distinció entre el català col·loquial de l'Ebre i el català literari, «el català selecte», com ell el denomina, amb la sornegueria del pagès que aspira a literat.

Mai he estudiat el català, i sí el castellà, el llatí i el grec. A més el català com a llengua parlada el tenia totalment prohibit durant les hores de classe als 13 i 14 anys. A més el català que parlem a casa i al carrer, el català de l'Ebre, no és el català literari emprat en prosa i poesia. És un català molt antic, conservat pel poble de generació en generació. Nova dificultat cara a un català selecte per emprar en literatura.

Què vaig fer doncs per trampejar amb el català selecte i poder desenvolupar-me dins la llengua sense fer un paper massa ridícol amb tantes dificultats en contra? Molt senzill: llegir força els nostres clàssics, els nostres mestres en Gai Saber, i procurar imitar la seva forma d'expressió... I, ma de diccionari.

736 - 22.5.1971. «Moltes mercés per la seva lliçó gramatical, cosa que agraeixo de tot cor; procuraré corregir l'expressió comarcal referent als verbs tenir i venir, pesa tant la costum de l'us continu d'un “tindre i vindre”.» (Destaquem que els criteris normatius han canviat i que a partir dels criteris de l'IEC segurament en aquests moments no caldria aconsellar aquests canvis.)

2.2. *Algunes consideracions sobre la situació del català a la Ribera d'Ebre*

Els fragments de cartes que presentem ens ajuden a perfilar la situació socio-lingüística de la comarca en la dècada dels setanta i vuitanta del segle passat, els

12. De la repressió de la llengua també en parla a «La llengua catalana parlada» (Carmel Biar-nés, 1983).

finals del franquisme i la transició, època que aquí es va viure acompanyada per la tensió que van comportar els diversos projectes de transvasaments i la implantació de les centrals nuclears, amb una important arribada de nouvinguts que havia tingut el seu precedent la dècada anterior amb la construcció de l'embassament de Riba-roja d'Ebre. Les qüestions socials i polítiques centren bona part de l'activitat periodística del Carmel Biarnés d'aquells anys, i en la correspondència amb Bladé trobaríem els testimonis colpidors de lluites i desenganys. La llengua i la cultura, en contraposició, van ser en part per a Biarnés un punt d'ancoratge i d'esperança.

730 - 23.1.1971. «Una altra bona nova; la joventut d'Ascó ha creat un Grup Escènic, i a falta d'altre soc el director; no cal dir que les obres que es representen son en català, així aprenen el català sense donar-se'n compte, i molt a gust. En tenim que fer també en castellà, cara als andalusos que tenim al poble i que estan apuntats al grup escènic. Però aquests volen fer-ne també en català per aprendre'l, com estan aprenent a ballar sardanes amb molta afició. Ho demanen per no trobar-se en inferioritat de condicions al anar als hotels per l'estiu de la Costa Brava. Es van integrant perfectament a Catalunya.»

731 - 23.3.1971. En relació amb l'organització d'una conferència de Bladé a Flix que Fauquer («una personalitat afincada a Flix», de Girona, diu en una carta anterior) proposa a la junta de la Unió Social, Fauquer comunica a Biarnés, entre altres coses: «A "Pompeu Fabra" com a tema d'una conferència no el volen, em digué que la junta "no coneixia a aquest personatge" [...].»

732 - 4.2.1971. Biarnés comenta una nota publicada a *La Voz del Bajo Ebro*: «Com a fet anecdòtic, t'he de dir que a una parroquia de la nostra capital de diòcesi es va sotmetre a votació entre els fidels si es devien dir més misses en català (se'n diu una solament cada setmana), i aquells respongueren afirmativament, si es feia en tortosí, però que es continuessin fent-se en castellà si no era així.» L'escriptor d'Ascó afegeix: «Per a fer un Missal tortosí, no caldria més que canviar modismes i formes morfològiques perfectament reconegudes, evitant una pronunciació que resulta lo burlesc que un asturià volent imitar la dolça i suau dicció d'Andalusia. // Cal parlar com ho fem a casa i al carrer, evitant les corrupcions que, lògicament hi ha.»

També ens dona notícia dels primers cursos de català a la zona:

709 - 4.12.1969. Comenta que li agradaria desplaçar-se a Móra d'Ebre per fer una foto de les classes de català que s'hi fan. D'aquests cursos en parla Bladé a *Viure a Tarragona. Fulls d'un dietari, 1970-1971*.

712 - 17.3.1970. Demana a Bladé assessorament per fer uns cursos de català a la Fatarella. Els cursos els promou el rector, i la petició arribà a partir del secretari de l'Ajuntament d'Ascó i la Fatarella, Josep Serrano.

754 - 28.2.1973. «Els joves d'Ascó han demanat per fer un curs de català, i com no es troba a ningú a mà, volen els hi fasi jo. No puc negar-me, i al mateix temps seré, com ells, professor i alumne.

»Hem quedat així. Divendres al vespre comensem.

»Per facilitar la feina, penso fer: meitat classe teòrica-practica; l'altra de correcció de faltes... Seguirem el curs de SIGNE, ja tenen els llibres. / Havia pensat, demanar a la Girona de Móra d'Ebre, els seus apunts, i així seguir el curs que Vos vareu donar a Móra.»

755 - 10.3.1973. «L'alcalde, al anar a donar classes en català; em va preguntar, cogut pel nomenament de "Consejero Local de Bellas Artes": "Ja saben prou castellà per aprendre el català" .»

756 - 20.3.1973. Agraeix les orientacions de Bladé en relació amb els cursos. Han vist que *Signe* era un llibre excessivament difícil i utilitza *Faristol*. Tenen un problema de temps perquè «han començat a Ascó uns cursos de dos mesos de la "Catedra Ambulante de la Sección Femenina" [...] que acaben a les deu del vespre. Les noies han decidit fer després una hora de català».

Lentament, però, el país i la situació de la llengua evolucionen, i Biarnés apunta amb optimisme aquests canvis:

783 - 8.5.1980. Explica que ha participat en la trobada de l'Associació d'Escriptors a Mallorca. Amb un punt d'eufòria reflecteix la recepció que ha tingut la publicació del seu llibre sobre el beat Pere Sans:¹³

[...] la finalitat perseguida d'arribar al poble i que la gent llegeixi en català «tal com raja a Ascó» està aconseguida [...]. Curiosament, la gent del poble, la majoria protestava perquè s'havia escrit en català, car diuen: «Mos coste molt llegir en català» pero demostren que ho llegeixen tot, perquè venen i em diuen, ara una cosa, ara una altra, que si aquell era familiar seu, etc [...]. Curiosament he trobat molta més disposició al català del llibre per gent castellana afincada a Ascó, car si al comprar-lo els hi deia:

— Está escrito en catalán!

Contestaven, enfadats:

— Coño, es que no somos catalanes! Te crees que no entendemos el catalán? A más, mis hijos lo estudian en las escuelas...

Oi que és encoratjador, això?

No el parlen, perquè tenen por de pronunciar-lo malament... Però els fills seus, la majoria si, sempre que es troben en gent del poble [...].

822 - 3.2.1984. El dia abans d'aquesta data se celebra a Móra la Nova, amb la presència d'Aina Moll, una taula rodona sobre normalització lingüística; és convidat a participar-hi, però deixa pas a una nova generació que ha de prendre el relleu i assegurar la continuïtat que ha representat Bladé.

13. Carmel Biarnés (1980).

2.3. Comentaris lingüístics sobre el català

704 - s. d. Biarnés demana a Bladé l'adreça de Manent per fer un recull de toponímia d'Ascó. Li pregunta sobre «paraules d'Ascó o riberenc, diferents del castellà o català» i fa referència al fet que el diccionari Coromines està a punt de sortir. (L'esment ens permetria datar la carta cap a l'any 1979.) Anota, entre d'altres, els termes següents: «Sargantana - lagartija - ranixa / Agafi-hu - cógalo - anxuma-hu / Allunyar - auyentar - aixorriar / Collir ametlles - coger almendras - asclocar “un dialecte moresc(?)”.»

718 - 9.7.1970. Amb l'ajut del dibuix d'un llaüt, comenta que en un diccionari àrab troba: «sama'a = torre, wossel = menar, conduir, qorn, corn, dèlil = guia; serà el DALI nostre».

761 - 5.3.1975. «Paraules àrabs “nt'at'i” = *acotxar-se*. Aquesta és la paraula d'un joc que n'estic tip de jugar. Atit. Aquest joc consisteix en fer una pilota amb una pedra embolicada de draps i cordills, ben dura, que fes mal però no ferida. I ens la tiràvem d'uns als altres, dient: “Atit”, paraula àrab que vol dir: ajupis-te, acotxa't.»

Sovint podem veure el gust per les frases fetes:

745 - 15.2.1972. «Estic disfrutant com un conill amb una col», llegeix *Gent de la Ribera d'Ebre*. Anota corrandes. «Parlo com a pagés i penso com a literat.»

769 - 30.4.1977. Remarca entre cometes «li donaré catra de tot».

770 - 25.5.1977. Bladé li ha fet correccions (potser a la composició «Cementeri de Vilalba» escrita per al grup All i Oli, perquè esmenta paraules medievals) i comenta la paraula *aixorriar*: «fer marxar l'aviram, els nens, etc, amb gestos de mans. He trobat que a el Masroig ho confonen (també a d'altres pobles) amb el verb ARRUIXAR, que nosaltres l'usem per fer marxar a la gent, nens, gossos i gats, etc... tirant-los-hi aigua; també per regar el carrer.

Fins tenim l'endevinalla:

Dos biris, biris,
dos barres, barres,
un aixorriador de mosques
i quatre calendaris.

Els biris-ulls, les barres-orelles, aixorriador-cua, els calendaris- potes = el ruc.»

771 - 29.6.1977. Agraeix els consells ortogràfics i comenta: «“asclocar”, anar a collir ametlles amb una canya es paraula viva a Ascó i que no sigui una reminiscència àrab. Als diccionaris que he consultat jo, tampoc es troba». (Al DNV trobem *escloscar*.)

775 - 3.4.1978. Admès a les Jornadas de Cultura Àrabe e Islàmica a Madrid, hi presenta la comunicació «Testimonios actuales de la influencia árabe en Ascó», que inclou una llista de paraules que pensa que són d'origen àrab i que passen al

català; en consulta dos al Moll, que considera castellanismes: «Vado [...] wada, rentar-se preparant-se a l'oració. Catxassud [...] Tachahhud es la formula final de la oració mahometana» i afegeix:

«En vol una colla d'àrabs que acabo de trobar?:

Menguix. [...] «De menguis». Menguix és un àngel àrab que interroga els difunts.

Salat [...] Salat és el ritual de l'oració mahometana.

Barrim-barram... de marríb, oració mahometana que es fa des de la desaparició del sol fins a la fosca... a dues llums

«Això es la caraba» de Ganaba, acte sexual.

Quan un fa una cosa i comença sortir-li malament, diem «Ja t'has asmat» de Basmallah, invocació mahometana a Déu [...]

«Quina pudó de fasid» Fasid, corromput.

«Quina afaram estàs fet» de Haram, acte prohibit.

«Anem a jalà» [...] de Halal, lícit.

«La manduca» duca, oració de petició.

«Estàs tacat» de Tacat, obedient a la llei corànica.

«Ets un cas». Kasb, obra de Déu que atribueix la seva responsabilitat a l'home, segons els mahometans.

«quin nen més mono, ¡Que monin!» de Mu'nin, creient mahometà.

Potser ni hi ha que son producte de la meva fantasia... però, si li dic que AL ISTIJARA es la forma de demanar consell resant davant el sepulcre d'un santó moro ... ¿Quina semblança pot trobar-hi en AL ISTIJARA i CA ESTISORA, la casa ont els vells deien a l'esgorfa «el minaret» i ont vaig trobar els documents de l'expulsió dels moriscos?

782 - 25.1.1980. Fa una carta contra l'adopció innecessària d'estrangerismes. Es revolta contra la paraula *bricolatge*, emprada per Espinàs en un article a l'*Avui*, i indica que a Ascó diuen «remendo», però com que no sap si és del castellà, proposa partir de remei i emprar un derivat, *remeiatge*. Indignat, continua: «Aquesta mania que tenen de no acceptar cap paraula de les nostres terres, que la gent encara pronuncia, i per tant en son paraules vives dins el català, els hi fa fer coses així» (es refereix a escampar estrangerismes).

788 - 14.11.1980. Comenta l'obra de Bladé dedicada als topònims de la vila de Benissanet.¹⁴ Assenyala: «Ratlla 22: "terra de panal". A Ascó en diem arena. La diferent composició del terreny és: pedregal, gravé, arena, llac, panal, argila, tapàç, sauló, pedra molla, pedra de ges, pedra arenisca, pedra del Castell, pedra de calç, conglomerat, sílex, marbre... El panal propiament dit a Ascó, és una terra molt fina, una mena d'arena rogenca [...]. Pàg. 154 - posar-se al llit "s'agiten" [Hi ha una nota manuscrita de Bladé, escriu: es giten] [...] Pàg. 8 "s'acotxen". Aquest verb l'usen

14. Artur Bladé i Desumvila (1980).

per ajupir-se, no per anar al llit. Almenys a Ascó [...] i una forta encaixada d'aquest, que voldria considereseu el vostre millor amic i deixeble tot i la desconeixença de la gramàtica catalana... Però tinc tanta i tanta feina de recopillació de coses, que penso: Mes val deixar-ho mal escrit, que no que es perdin per sempre.»

792 - 14.2.1981. «Contesto a la vostra, interessant com totes les vostres, i veritable exercici de català per a mi.

»Sou profètic i coneixedor de les persones; la carta al Director de l'Avui no ha vist ni veurà la LLUM. Si vos la judicareu amb el que vos deia sobre el mot bricolatge (que em cal escriure sense cometes), no vaig pensar de posar-vos que aconsellava a certs locutors de TVC el no exagerar tant la seva fingida forma de parlar, exagerada en certs elements: Quatra matrus... Al para de Pèra... etc. Cal fer acte de consciència i de contricció, car a vegades, per massa enamorat de la meua terra i de tot lo seu, si veig que algú s'en burlen, i se'n burlen; llavors me'n foto de valent. Així estem tants a tants.»

A partir del consell de Bladé, en lloc de *bricolatge* utilitzarà *apanyussar*.

801 - 3.11.1981. Comenta la trobada d'escriptors a València i destaca el debat sobre l'ús de la llengua: «“estàndart (barcelonina)” [...] / “coloquial (dialectal)”.»

804 - 14.2.1982. «Segueixo endavant amb contes de l'Ebre.¹⁵ [...] Referent al localisme “maixenc” dit magenc al Diccionari Alcover Moll [...] en sentit metafísic aplico la paraula així: el magenc de la sang vermelleja les galtes. És massa atrevida, potser?» Fa una llista de les narracions que està preparant.

806 - 23.3.1982. «He enviat un exemplar de conte a l'Albert Manent, i també m'encoratja. També a Ramon Miravall i na M. Dolors Cabré; encara no en tinc resposta». Fa una relació dels contes escrits i altres en procés, i inclou comentaris sobre *El meu riu, l'Ebre*.

Comenta paraules: «a Ascó tenim el topònim “aumadrada” que jo creia és deia als murs gruixuts que entren dins del riu, i el Moll Alcover, no ho especifica pas [...]: esblameixen, vol dir que s'apaguen [...] sarmar es el samar de Benissanet [...]». Conclou: «Vull entrar dins el món de les lletres per la porta gran.»

809 - 14.4.1982. Comenta algunes preguntes que li ha fet Bladé: «“A IO” “De io” per meu. “Farnaca”, “Aumaec, espadat arran d'aigua, Tapaç, mescla de terra d'argila i ges, molt forta. Tot Ascó està edificat sobre tapaç o cell (no consta al Moll)...”»

810 - 12.5.1982. *Aumaec* el troba al Diccionari enciclopèdic de la llengua catalana de 1934, escrit «Aumec», «Aumàstecs, segons la definició que en doneu vos, el Moll i Coromines... deu ésser el que aquí diem “cadell” als pous de rosari, tot de ferro —no fusta—; és una menuda dent de ferro, movable, que es posa dins cada incisió de la roda per impedir i frenar el seu retrocés».

15. Es refereix al recull que publicarà amb el títol *El meu riu, l'Ebre: Pàgines viscudes* (Carmel Biarnés, 2012).

812 - s. d. [1982]. Comenta una polèmica a la premsa local a partir de l'ús de l'article *lo*: «A La Veu de Flix publiquen col·laboracions que en són lliçons magistrals de gramàtica catalana i les signen A. Rocamora, Josep Cid, Josep Ma. Pera.» I explicita la seua posició en relació al model de llengua que defensa: «Si estudiem la nostra parla dialectal de l'Ebre i Segre hi trobem una herència molt directa del català antuvial, prou ben conservat, i en llegir documents antics trobem aquesta petjada reflectida allí. Si en sabessim prescindir de barbarismes, castellanismes, i d'altres importacions forànies, inclús el dialecte central barceloní, en sortiríem guanyant [...]. Tinc a les mans el DICCIONARI GENERAL DE BARBARISMES, pag. 55 diu: “Callos- morfologia castellana. En català “tripa”. Francament, tant barbarisme és per mi “callos” com “tripa”, car aquí tenim: panxa, ventre, budells; tots tres reconeguts pel mateix Fabra.»

En relació amb la polèmica esmentada, Biarnés escriurà l'article «En defensa del *lo*» (*La Veu de Flix*, núm. 36, any III, època I, 10.8.1982, p. 41). Recordem, amb relació al model de llengua i la parla de la zona, el que ja havia escrit a «El català a l'Ebre» (*La Voz de Flix*, núm. 18, any I, època I, 16.6.1975, p. 7): «El llenguatge nostre, el nostre català, conservat com es parlava ja fa molts anys enrera (cosa que podem comprovar si el comparem amb escrits del 1500, 1600, etc., conservats aquí i escrits aquí) equidista com el valencià o el mallorquí, i com el lleidatà, si prenem per centre del llenguatge Barcelona i fins i tot Tarragona.

»Un exemple:

»Que sempre quels apareixerà fer agranar los carrers, puguen fero, y al que no obehirà eixecutarlo de sinch sous”. Això data del 1520, escrit a Ascó, i actualment, nosaltres ho diem igual canviant només el nom de la moneda; ara bé, si ho hem d'escriure, llavors posariem: “Que sempre que els semblarà fer escombrar els carrers, puguen fer-ho...”

»Això en quant a l'ortografia, que si ens posem amb les paraules (com l'esmentada “granera”), cal preparar-se un per buscar les equivalències entenedores de “auberge, bajoca, fesol, ranixa, afaram, pixell, primentó, timó, romé, etc., etc., paraules en ús continu i viu arreu de l'Ebre.»

819 - 7.7.1983. «“esverdegar” cal posar-ho entre cometes, car es col·loquial i vol dir: no madurar bé una cosa, frustrar-se una carrera, etc.»

3700 - 2.9.85 Parla de la difusió del llibre *El meu riu, l'Ebre* i comenta la paraula *volandor*: «en diem a la boira urgellesa».

3. LA LLENGUA A *EL MEU RIU, L'EBRE*. PÀGINES VISCUEDES

Aquesta «petita joia del memorialisme català modern», com defineix D. Sam Abrams el recull d'onze narracions que va publicar Carmel Biarnés l'any 1985 i que podem retrobar en la renovada edició de 2012, presenta com un dels seus va-

lors més preuats la riquesa d'una llengua que ens transporta en nivells diferents per un món suggerent. Biarnés fon la parla d'homes i dones, xiquets i xiquetes de vora l'Ebre, amb la narració poètica, la documentació pròpia de l'investigador i el misticisme lulllià, i ens brinda com a testimoni, com a herència, el ric parlar que ens ajuda a dir el nom exacte d'un món esvaït o, potser caldria dir, perdurable gràcies al mot que el salva. Ajudar a fer valdre les paraules que ens ha transmès Biarnés i compartir-les és l'objectiu de l'anàlisi que ara presentem.

Anotem, en un primer bloc, algunes característiques fonètiques, morfològiques i sintàctiques dels parlars de l'Ebre que observem en el text, limitades bàsicament als fragments dialogats, i tot seguit elaborem un vocabulari de termes que enriqueixen o matisen els repertoris lingüístics normatius. És en aquest segon apartat, el dedicat al lèxic,¹⁶ on trobem les aportacions més interessants per aprofundir, com volia Fabra, en el coneixement dialectal per ampliar el repertori lingüístic del diccionari general.

Per presentar els materials lèxics que anotem, consultem primer el DGLC, després el DIEC2 i el DCVB (en algun cas emprem també el DNV), per assenyalar la variació de l'ús del terme emprat per Biarnés amb relació als diccionaris de referència, i els agrupem en tres apartats. En el primer presentem les paraules que no han estat encara recollides en els diccionaris generals de l'IEC; per a la definició de molts d'aquests mots ens servirà d'ajuda la compilació del DCVB. Destaquem que moltes de les aportacions provenen del vocabulari del món fluvial, especialment de la navegació. En els apartats segon i tercer, més breus, recollim paraules que trobem en els diccionaris normatius i distingim entre la secció de variacions i la de remissions. A variacions podem veure mots que no apareixien al DGLC i que han estat incorporats al DIEC2, o que en el seu procés de fixació observem algun canvi gramatical, o bé mots als quals Biarnés aporta alguna nova accepció mitjançant l'ús que en fa. A remissions, que constitueix la tercera secció, anotem paraules emprades per Biarnés i característiques del parlar de la zona que han estat recollides en els diccionaris normatius, però que han estat marcades com a no preferents. Com que ens interessa veure si el criteri de l'Institut d'Estudis Catalans ha variat en algun moment, ens fixem en l'edició del DGLC i anotem la referència al DIEC2 si observem algun canvi. Destaquem que aquest canvi d'ordre que dona preferència al mot característic del català occidental es produeix sovint en la redacció del DNV.

Per presentar cada paraula remetem a la pàgina en què apareix en l'edició del 2012, indiquem la definició, si ens consta, i una citació del text de Biarnés si el

16. L'estudi de les locucions i refranys ampliaria aquest estudi lèxic, però considerem que mereixeria una atenció específica. N'anotem com a mostra alguns exemples: «Fa un sol que bada les pedres», p. 52; «n'eixugues més que no en plou», p. 18; «Llenya de riu, ni foc ni caliu», p. 33; «és un mestre de cap de marge», p. 23; «morros de trons», p. 23; «niu de peücs», p. 23; «sortir escalivat», p. 38; «tinc la llengua seca com un terròs», p. 53.

terme o l'accepció no es troba en els diccionaris indicats, hi ha alguna variació o n'illustra algun tret que volem destacar; per a les definicions també ens ha estat útil el repertori de Biarnés (1987) sobre el lèxic de la navegació fluvial.¹⁷ Entre claudàtors fem constar els nostres comentaris.

3.1. Fonètica i morfosintaxi

3.1.1. Vocalisme

Hi ha vacil·lacions en l'ús d'algunes vocals: **néixer**: 21 [en lloc de *nàixer*, forma característica del dialecte], però **xarreu**: 60 [*xarrar* no apareix al DGLC; en el DIEC2 el terme remet a *xerrar*.]

Monoftongacions: **mitat**: 56 «Si lo patró no era l'amo del llaüt, se quedava la capa- la mitat dels diners del llaüt»; **Polina**: 59; **poro**: 59 «poro dona no sigos aixintes».

Diftongació: **auberges**: 51; **aubardó**: 66; **aumadia**: 61. Trobem, però, **àlber**: 38, en lloc de la forma *aube*, pròpia dels parlars riberencs, fins i tot en diàlegs.

3.1.2. Consonantisme

argadells: 40. DIEC2: *arganell*.

io: 53. [Aquest ús no és sistemàtic, a la p. 33 trobem: «Què has de dir de jo?».]

sarrabastall: 53. [Troblem al DCVB: *sarabastall m.*: V. *terrabastall*; es produeix aquí una intensificació onomatopèica?]

3.1.3. Morfologia nominal

fel: 18 «te se rebenta la fel». [Observem que la normativa ha incorporat la possibilitat del gènere femení. DGLC: *fel m.* DIEC2: *m.* o *f.*; DNV: *f.* (o *m.*) canvia l'ordre de preferència en l'ús del gènere.]

hòmens: 56.

Pronoms: **mos**: 18 «Només mos faltava això»; **nantres**: 20; **valtros**: 67; **me**: 23 «Pus lo pare me va dir que era agram» [fora de diàleg trobem la forma reforçada, **em**: 20]; **te**: 18.

Determinants: **este**, 56; **lo**: 18 (abstractiu) **lo**: 23; **meua**: 23.

17. Carmel Biarnés (1987).

3.1.4. Morfologia verbal

Infinitius: **poguer**: 66; **vindre**: 59 [incorporat al DIEC2, remet a *venir*]

Present d'indicatiu: **hai**: 17; **dau**: 37.

Imperfet d'indicatiu: **díem**: 56.

Present de subjuntiu: **espero**: 17; **amoïnos**: 18; **porton**: 18; **sig**: 37; **calga**: 38; **tocos**: 40; **vaigos**: 40; **enfados**: 59, etc. [Però **no m'emprenyis!**: 33.]

Mare, si marit me'n dau,
encerteu bé la cacera:
més que maco i ben plantat
que siga de la Ribera (p. 37).

Mare, si marit me'n dau,
empreu lo coneixement:
que no em calga anar al de fora,
si no hi ha broma, fa vent (p. 37-38).

Imperfet de subjuntiu: **m'haguésseu**: 67.

Imperatiu: **dis-li**: 23; **veigos**: 59-60; **escolte**: 66.

3.1.5. Sintaxi

te se: 18; **nàmone**: 28; **tiba, io**: 53; **què has de dir de jo?**: 33.

3.2. Lèxic

3.2.1. Lèxic no recollit en els diccionaris normatius

abugot: 18 «l'arna ja té l'abugot». DCVB: *m.* || 1. Abella mascle (Solsona, Sta. Col. de Q., Pla d'Urgell, Maestrat, Cast.); cast. *zángano*.—V. *abegot* I || 1.

acolladora: 38 «la resistència que ofereix l'embarcació en estar lligada a la gúmena pel ramalet amb l'acolladora». [No consta en els diccionaris de referència. Biarnés (1987, p. 32): Es diu del cable d'acer que va d'un costat a l'altre del riu i que porta una politja de ferro, de la qual penja el ramalet que subjecta la barca. Hi ha qui dóna el nom d'acolladora a l'esmentada politja que llisca pel cable dit gúmena. DIEC2: *acollador m.* [TRA] En naut., corda enquitranada que hom passa pels ulls de les bigotes per tal de mantenir tesos els obencs.]

aixintes: 59 «poro dona no sigos aixintes». DCVB: *adv.* V. *així*.

alaussa: 28 «Un peó afluixa la corda alauassa que va des de la sama a la punta de la trossa de la punta del pal i retorna a la sama...». [És, de fet, la definició que trobem a Biarnés (1987, p. 32).]

alcavor: 29 «l'arbre s'inclina, a poc a poc, vers la cambra; l'altre peó, sobre el tauló d'arborar, acompanya l'operació i les cordes senals i alcavors —unes, lligades a dos pams de la punta i les altres, a tres quartes parts del pal; i totes quatre afermades a les vores del llagut— serveixen l'equilibri del pal». [Sembla que en aquesta paraula hi ha un error, una confusió de base fonètica amb alcafans. Biarnés (1987, p. 16) indica que la «corda situada a dos pams de la punta...» rep el nom de *alcafar* i que les cordes senals se situen a tres quartes parts de l'arbre. En la nomenclatura que inclou en el llibre esmentat el terme *alcavors* no és esmentat i, en canvi sí que trobem *alcafar* o *alcafan*, que és definit al DCVB: *alcafan m.* NÀUT. Corda del llagut, que serveix per aguantar l'arbre (Móra la Nova), segons Costa-Roig, Voc. Etim.: desconeguda, però segurament aràbiga. En aràbic *kafan* significa 'llençol de mort', 'mortalla' (Lerchundi Voc; Tedjini Dict.). És difícil de lligar aqueix significat amb el de 'corda de barca'.]

antarandana: 23 «Antarandanes, més que antarandanes! Mira que en sou d'atre-vits!».

argadell: 40. [Relacionada amb aquesta paraula trobem al DIEC2: *arganell* 2 1 *m. pl.* [LC] Cistells fets de malla ampla de castanyer reforçats en la part superior per un bastidor de fusta, els quals es posen en nombre de dos a cada costat de l'animal de càrrega. Observem en relació a l'etimologia de la paraula la desaparició de la nasal. D'altra banda, el significat que es dona a la paraula en els pobles de la Ribera d'Ebre és més ampli —vegeu Biarnés (1987, p. 32)— i s'aplica a «ormeig de fusta, de ferro o de vímets amb quatre cavitats per posar-hi els cànters en tragar l'aigua».]

astricot: 49. «I per acabar us soltarà de rutina les seves pregàries dels esquers: per xe vos hi poso [...] astricot [...]». [No consta en els diccionaris de referència. Biarnés, en la nota 22, defineix: cucs de carn podrida. Afegim que entre els pescadors de canya hem sentit el terme *asticot* per designar un esquer de larves.]

auberge: 51. DCVB: *m.*: V. *alberge*.

aumadia: 61. DCVB: *aumedia f.* Conjunt de troncs o bigues fortament lligades i formant una superfície plana, que navega riu avall (Rib. de Cinca, Reus); cast. *al-madía*.

babre: 49 «Parleu-li de peixos i us passarà el rosari dels seus noms: [...] babre [...]». [Trobem una paraula homònima al DCVB, que no remet, però, a cap tipus de peix de riu. Podria ser un castellanisme: *barbo*: (Del lat. *barbus*, de *barba*, barba.)]

bermequella: 49 «Parleu-li de peixos i us passarà el rosari dels seus noms:... bermequella [...]». [Es refereix a la madrilleta roja, *Achondrostoma arcasii*. Possiblement castellanisme.]

bertolí: 49 «Pregunteu-li pels estris de pesca i us resarà la lletania: [...] bertolí [...]». [En desconeixem la definició.]

bertrell: 49 «Pregunteu-li pels estris de pesca i us resarà la lletania: [...] bertrell de pa [...]». [Al DCVB trobem aquest mot amb un significat que podria ajudar a la definició de l'estri: *m*. Cada una de les bolles de fusta foradades que, enfilades a un cap de corda, formen el racament que uneix la verga amb el pal d'una nau; cast. *vertello*. Etim.: del llatí *verticūlu*, 'articulació' (cfr. E. G. Parodi, en Rom. xxvii, 221). REW 9255.]

bussada: 65 «bussades de rames seques [...]». [En desconeixem el significat.]

cabassa: 33 «l'espetarrec del misto en afaiatar-li la cabassa al llom esgarrapós de la capsa...». [Derivat de *cap*. Es podria relacionar amb *cabossa*, DCVB.]

cabestany: 42 «cal estirar el pont (embarcador) pel cabestany [...]». [No consta en els diccionaris de referència. La definició s'ajusta a la de *cabrestant*. DGLC: *cabrestant m*. Argue.]

camaró: 49 «Parleu-li de peixos i us passarà el rosari dels seus noms: [...] "camaró" [...]». [Considerem que designa una espècie de gamba de riu. Possiblement, castellanisme.]

carrasset: 49 «Pregunteu-li pels estris de pesca i us resarà la lletania: [...] carrasset [...]». [En desconeixem la definició.]

corral: 30. DCVB: 6. En la navegació fluvial, part del llagut destinada a estar-hi el mul que en navegar contra corrent estira la sirga (Mequinensa). El corral del matxo va al davant de la sama (Amades Transp. 113).

cullerar: 45 «fent cassoletes, cullerem». [Es refereix a l'acció d'agafar l'aigua com si les mans fossin una cullera.]

espitralat: 55. DCVB: Espitregat. [DIEC2 i DNV: *despitralat*.]

farnaca: 17. DCVB: || 2. f. Dona malfeinera (Camp de Tarr.); dona grossa, dropa i golaфра (Vimbodí); dona grassa i malgirbada (Tortosa). I ella, la farnaca, amb quina cara els rebia, els llepadums, Santamaria Vida 178. Fon.: farnáke (Ll., Urgell, Maella, Gandesa); fərnákə (Vimbodí, Camp de Tarr.); farnáka (Tortosa, Ascó, Mequinensa, Aiguaviva). Intens. peyor.: farnacota. Etim.: de l'àrab ḥarnaqa, mat. sign. || 1 (cf. Dozy Suppl. I, 367).

fusta [...] **fusta mare:** 38 «En pegar l'aigua contra l'obstacle de les pales dels timons —fusta mare i recassos—» Biarnés (1987, p. 36): Fustes de la pala del timó.

grapís: 49 «I per acabar us soltarà de rutina les seves pregàries dels esquers: per xevos hi poso [...] grapissos [...]». [No consta en els diccionaris de referència. Al DCVB trobem *grapissos* amb una accepció que pot ajudar a definir el tipus d'esquer esmentat en l'obra de Biarnés: || 2. Bocins de palla menuda i arestes barrejats amb grans, després de l'operació d'ererar o porgar els cereals (Olot, Ripoll, Empordà, Vallès, Ll., Ribera del Sió, Ribera d'Ebre, Gandesa, Calasseit, Maella, Mequinensa, Ascó); cast. *granzones*.]

grofollar: 45 «La discussió ha grofollat; uns afirmen una cosa; els altres, l'altra». [Potser es podria relacionar amb l'adjectiu *grofollut, bast*.]

llavontes: 66. [Variant de *llavors*, vulgarisme.]

llestar: 38 «l'àlber llestat —el que creixia més ufanós [...]». DCVB: *v. tr.* Escollir, triar.

lliço: 30 «[...] estiren la corda lliço de gàbia i s'enlaira novament el penó [...]». Biarnés (1987, p. 35) defineix *lliço de gàbia*: Corda que va del penó petit, passa per la politja que hi ha al cap de l'arbre i va a les mans del patró, a cambra.

madrillera: 49 «Pregunteu-li pels estris de pesca i us resarà la lletania: [...] madrillera [...]». [Remet a un tipus de tresmall per pescar madrilles i peixos petits.]

maixenc: 27 «La fulla, en veure's, per fi, lliure damunt l'aigua corrent [...] a la mercè, sempre del maixenc [...]»; p. 33 «el maixenc de la sang vermelleja les galtes». [Pujada o baixada del nivell del riu. En l'exemple segon, té un sentit figurat. L'explicita Biarnés, que en nota assenyala que el canvi de nivell del riu «mulla la riba i la colora; si és argilosa, agafa tonalitats de sang». En parla en una carta a Bladé.

DCVB: *magenc* 4. Petita crescuda del corrent del riu per efecte d'aviar les aigües dels estanys destinades a moure les turbines (Mequinensa). Potser *maixenc* és una deformació de *magenc*, el mes de maig és un mes de possible riades.]

mandovella: 17. Biarnés (1987, p. 35): Xarxa per pescar penjada d'una gran circumferència amb un mànec llarg. [DIEC: *manovella* f. [EI] Element d'un mecanisme de transmissió consistent en una barra que per un extrem va fixada perpendicularment a un arbre i per l'altre extrem és accionada per imprimir a l'arbre un moviment de rotació.]

mellassa: 23 «Però l'agram tira quatre dits i la mellassa un metre; l'agram té les arrels blanques, però primes com tartanyes, perquè ho sàpigues; i la mellassa les té dobles com lo dit». [Herba semblant a l'agram. Es podria relacionar amb la panis-sola, a Móra i a Benissanet també es diu *llepassa*.]

metafió: 29 «[...] empunya per les dues puntes de baix —els metafions— el penó gros». Biarnés (1987, p. 35): Cordes que lliguen les puntes de la gàbia al penó gros.

morellenc: 28. DCVB: Vent morellà (Ascó, Lluçena i Bocairent).

oisque: 23. [DGLC: *oixque*.]

òstric: 29 «—Un llagut amb vela! —Òstric». [Possible derivat eufemístic de *hòstia*. En aquest sentit, també hem sentit les interjeccions *hostriqueta* i *hostimeta*.]

ostriqueta: 28 «—Ostriqueta! Per una fulla de canya, tant soroll...». Veg. *òstric*.

perro: 28. [Castellanisme.]

perrot: 45. DCVB: 2. *m*. Moneda de deu cèntims (Tortosa); cast. *perra gorda*. *Un dels perrots va anar a parar en fúria als nassos del sinyó Clavell*, Moreira Folkl. 408. Etim.: derivat de *perra* (castellanisme).

pesó: 75 «Els dos índexs estirats em toquen el melic. A poc a poc esdevenen els pesons dels remes dels braços, subjectes als escàlems dels colzes». Biarnés (1987, p. 37): Part del rem on hi ha l'agafador.

primola: 28. DCVB: Peça de fusta on descansa la base de l'arbre del llagut i que està subjecta als quatre medissos reis (BDC, IX, 67).

pus: 23. DCVB: || 4. (dial.) Doncs; cast. *pues*. «Vols que faiga això? Pus no ho faré!» (Massalcoreig, Batea, Riba-roja).

ranixa: 33. [DCVB: *renixa* f. Sargantana (Camp de Tarr.).]

recàs: 38. DCVB: 2. Peça de fusta unida a la pala del timó d'una barca, formant part d'aquest per la cara de popa (Val.). Etim.: de *cas* art. 2, amb el prefix *re-* (< llatí *retro*).

reclau: 65. DCVB: 5. Escorpí, aràcnid que pica amb la punta de la coa (Reus, Gandesa, Calasseit); cast. *alacrán*.

revatua: 50 «Revatua lo món dolent». [DIEC2: *vatua*.]

sarmar: 41 «cal matinar per anar a lligar les cordes als arbres i sarmar el lloc on es vol estendre la roba». [Biarnés (2012, p. 76) en nota 15 explicita: Escollir amb propietat un lloc, respectat per tothom.]

sarrabastall: 53. [DCVB: *sarabastall* m.: V. *terrabastall*.]

sègula: 28. DCVB: f. V. *sègola*: Corda per a sirgar (Tortosa). *Sègoles de cànem per lligar entenes*, doc. a. 1368 (Aguiló Dicc.). [En el text de Biarnés el terme *sirga* apareix només en l'accepció d'acció o efecte de sirgar, no per designar la corda.]

sirgador: 54. DCVB. [DGLC i DIEC2: trobem *sirga* i *sirgar*, però no *sirgador*.]

sisca: 27 «Arqueja una tija de sisca». [No s'ha de confondre amb DGLC: *siscall* (*Salsola vermiculata*). En aquest diccionari trobem el terme *senill* m. Canyís, també recollit al DIEC2: *senill* m. Canyís (*Phragmites australis* o *Ph. communis*); al DCVB: 1. *sisca* (i dial. *xisca*). f. || 1. Planta gramínia de l'espècie *Phragmites communis*, que creix a llocs aigualosos i és a manera de canyes primes i flonges, de les quals es fan seients de cadira, bucs d'abelles, etc. (Ll., Urgell, Camp de Tarr., Ribera d'Ebre, País Valencià); cast. *cañiza*, *carrizo*; DNV: *sisca* [síska]. 1. f. BOT. Planta herbàcia perenne (*Imperata cylindrica*), de fulles estretes, amb lígula ciliada i inflorescència en espiga densa coberta de pèls sedosos blanquinosos. 2. f. BOT. Senill. (Remarquem que l'Acadèmia Valenciana atorga al mot un valor normatiu).]

sorier: 66. DCVB: *adj.* Que sorieja; que cerca o transmet sòries; xafarder (Tortosa, Maestrat, Morella, Cast.); cast. *chismoso*, *chafardero*. *Les sorieres dones comentan la notícia*, Bol. Dim. 94; DNV: *adj.* i *m.* i *f.* Xafarder.

ti: 37 «Li diu la ti Matilde». [Apòcope de *tia*.]

tirona: 49. DCVB: 2. *f.* Filat per a pescar lluços; cast. *tirona*. *Ronden los daufins i tenim calades les tirones*, Moreira Folkl. 197. [En el text de Biarnés l'estri de pesca s'aplicaria a peixos de riu.]

tras: 23. DCVB: 1. *prep.* i *adv.* ant. [...] **a tras:** Arrera.

trau: 28. DCVB: 3. *m.* Vela major i més grossa del llagut, que es para en la part més baixa de l'arbre (Móra d'Ebre, *ap.* BDC, xxii, 218). Etim.: V. *treu*. [DIEC2: defineix un terme similar: *treu m.* [TRA] Vela hissada pels bastiments llatins per anar en popa amb vents forts en substitució del velam característic. Observem que no és la mateixa accepció. Ens sembla una mancança, més si es té en compte que el diccionari normatiu inclou l'accepció del mot *gàbia* en el sentit que trobem en el transport fluvial.]

vimenar: 27 «La punta de l'arbre, sirgada per invisible sègula, vimena ençà i enllà». [En els diccionaris de referència apareix en el sentit de *vimeterar*, lloc plantat de vimeteres. En Biarnés sembla una habilitació com a verb del substantiu *vimen*, variant de *vímet*, un exemple de la creativitat lingüística.]

volandor: 39 «Mare, si marit me'n dau, / cal de bona posició: / no em plau lo vent ni la boira / ni tampoc lo volandor». [La referència a aquest vent al poema d'Andreu Carranza, «L'auliver bord», ens ajuda a precisar el significat: «Entre gatells i canyota / veu passar aumadies, / llaüts i puntones, vent de baix i volandor / que espixorra gebre». En trobem una definició a la revista *Lo Cerç*, núm. 43, 2012: «broma alta que tanmateix gela». Recollit a Ascó. En la correspondència amb Bladé, doc. 3700 (2-9-1985), Biarnés escriu en referència a aquest terme «en diem a la boira urgellesa».]

xeu: 49 «I per acabar us soltarà de rutina les seves pregàries dels esquers: per xevos hi poso pasta de pa...». [No consta en els diccionaris de referència amb aquesta accepció. Sembla que és un castellanisme que prové de *cebo*, del llatí CIBUS. En la llengua col·loquial és un terme ben viu com a verb «estàs ben xevat». DCVB: parònim *xavat*, *-ada adj.* Content, satisfet (Eiv.). *Miolà es gatet, d'una manera tan dolça que sa rateta quedà tota xavada amb ell*, Rond. Eiv. 23. Etim.: del part. pass. de *xavar*.]

xill: 56. DCVB: *m.* Crit estrident, acció de xillar (Tortosa); cast. *chillido*. *Seguit de corredisses i xills de les dones que estaven ballant*, Moreira Folkl. 272.

xixa: 49 «I per acabar us soltarà de rutina les seves pregàries dels esquers: per xevo hi poso [...] xixa [...]». [Podem pensar que és un barbarisme a partir del castellà *chicha*. En llenguatge infantil tenim *xixi* per designar la carn, presentada habitualment a trossets petits; aquesta accepció podria qüestionar el possible castellanisme. En italià trobem *ciccia*.]

xoo: 23. DGLC: *xo*. DIEC2: *xo interj.* [LC] Expressió per fer aturar un cavall, un ase, un mul. [És una simple variant? Cal considerar-ho una llicència tipogràfica amb valor intensiu?]

3.2.2. Variacions respecte al DGLC i al DIEC2

acotxar: 50. DGLC: No consta l'accepció 2. DIEC2: *acotxar*² 1 v. tr. [LC] Abaixar, ajupir. 2 intr. pron. [LC] *Acotxa't, que encara ens veuran.*

barrejar: 38 «Ja pots deixar de barrejar, que som al corrent». [Es refereix a fer anar la barra de la barca. L'accepció no consta en els diccionaris de referència.]

capa: 56 «Si lo patró no era l'amo del llaüt, se quedava la capa —la mitat dels diners del llaüt». [Precisa la definició que trobem al DGLC: gratificació que es dóna al capità d'una nau mercant per les mercaderies que transporta.]

caragolina: 49. DIEC2: *f.* [LC] Caragolí 1. [Observem el canvi d'ordre en la preferència dels mots que trobem respecte a l'entrada *caragol* i derivats, que al DGLC remet a *cargol* com a terme preferent.]

estisorada: 61 «(presa per aturar els troncs que baixen sols)». [DIEC2: remet a *tisorada*: 2 *f.* [AGF] Obstacle en el curs d'un riu format per bigues entrecruades per aturar la fusta barranquejada pels raiers.]

fel: 18 «te se rebenta la fel» DGLC: *m.*; DIEC2: *m.* o *f.* [Fixem-nos en el DNV: *f.* (o *m.*), que considera prioritari el gènere femení.]

gall: 56 «pels forats de les comportes que tancaven lo riu sortien uns galls d'aigua que mos mullaven a tots». [En aquest sentit de doll que surt amb força trobem: DCVB: 3. *gall m.* || 1. *pl.* Bombolles d'un líquid bullent (val., *ap.* Ros Dicc. 118: «Quando yerbe una cosa a borbollones se dice en valenciano: bull a galls, yerbe a borbollones»). *Arrossegat rech avall entre 'ls rochs y'ls galls de l'aygua*, Maria Domènech de Cañellas (Catalana, VI, 172)].

gat: 49. [DGLC i DIEC: remetent a tipus diferents de peixos, *Scyllium catulus* i *Scyliorhinus canicula*, respectivament. Cap dels dos no coincideix amb el gat de riu. Biarnés (2012, p. 49) identifica dos classes de peix «llop o gat» (veg. *llop*). Actualment el peix gat s'identifica també amb el silur.]

gúmena: 28. DGLC: *f.* Corda grossa que serveix per a lligar l'àncora i altres usos; DIEC2: *f.* [TRA] Corda grossa que serveix per a enferir l'àncora. [L'accepció es detalla i amplia a Biarnés (1987, p. 34): Cable molt doble, d'acer, que travessa el riu.]

llac: 34. DGLC: *m.* Llot que es fa a les basses. DIEC2: *llac² m.* [LC] Llot 1: 1 *m.* [LC] [GL] Fang tou que es forma on hi ha aigües estancades, en els safarejtos, etc., que deixen les aigües d'un riu o d'un llac. [Observem que el significat del terme s'ha ampliat. A la Ribera d'Ebre, per designar el fang de les vores de riu també trobem el mot *buro*, que no consta en els diccionaris de referència.]

llaüt: 56. DIEC2: 2 *m.* [TRA] Llagut.

llop: 49. DIEC2: 5 2 [ZOP] ***llop de riu*** Peix de la família dels cobítids, de cos allargat, de 10 a 12 centímetres de llargada, de color bru groguenc amb taques fosques, amb una sola aleta dorsal centrada i tres parells de barbellons vora la boca (*Nemacheilus barbatulus*). [Biarnés, 2012, p. 49: identifica dos classes de peix «llop o gat» que al DIEC2 queden diferenciats (veg. *gat*).]

madrilla: 49. DGLC: *f.* Bagra. [Al DIEC2 *madrilla* té una entrada diferenciada de *bagra*; el terme ha quedat més precisat, encara que inclou com a accepcions diferenciades dos tipus de peix.]

mascarat: 65 «bussades de rames seques i mascarades de carbó» DCVB: 1. *adj.* || 1. Brut de mascara; cast. *tiznado*. *Anar desfressats ab carotas y caras mascaradas*, doc. a. 1707 (Hist. Sóller, II, 478). *Envers aquella bruna mascarada imatge*, Bol. Dim. 14.

musclera: 54. DCVB: || 6. Peça de fusta que porten al muscle els llaüters quan van a la sirga (Tortosa); cast. *hombreira*. [La paraula es troba recollida al DGLC i al DIEC2, però no incorpora aquesta accepció pròpia del transport fluvial.]

penó: 29. DCVB: 2. *penó m.* Verga, perxa que sosté una vela (Ribera d'Ebre, Men.); cast. *verga*. *I em van descobrir | es penons de s'arbre mestre*, codolada menorquina (*ap.* Camps Folk. I, 161). Etim.: de *penol*, amb influència analògica de *penó* art. 1.

S'explica que a Menorca hagi predominat el mot *penó* per substituir *verga*, que té en aquella illa un significat obscè.

sama: 28. DIEC2: *sama*² *f.* [TRA] Lloc situat a popa dels llaguts emprats al riu Ebre on els peons dormen i tenen la roba i altres objectes.

tartanya: 23. DIEC2: *f.* [LC] [ZOI] Cuc de terra.

tenca: 49. [En l'accepció del terme que designa un tipus de peix, observem una confusió entre el DGLC, que remet a la *Tinca vulgaris*, i el DIEC2, que remet a carpa *Cyprinus carpio*.]

trossa: 29. DIEC2: *trossa*² 1 *f.* [TRA] Corda d'una embarcació de vela llatina destinada a aguantar l'arbre des de sobrevent i a mantenir-hi fermada l'antena. 2 *f.* [TRA] Estrep de dos braços horitzontals, que aferra una verga al pal corresponent. [Aquesta és l'accepció en el text de Biarnés. Biarnés (1987, p. 38): Joc de politges i cordes situat dalt de tot de l'arbre.]

vertell: 29. DIEC2: *m.* [TRA] Abartrell.

xalar: 18. [DGLC: *xalar-se v. pron.* Esbargir-se alegrement, regalar-se. L'accepció que trobem a Biarnés va ser inclosa al DIEC2: 1 1 *v. intr.* [LC] Esbargir-se alegrement. *Com xala la canalla, anant d'excursió!*]

xeic: 68. DIEC2: 1 *m.* [LC] [ISL] Títol dels caps de tribu àrabs. 2 *m.* [ISL] Ancià d'una tribu àrab. Com a vocatiu es troba recollit al DCVB: *m. i f.* Xic (usat només en vocatiu, o sia, aplicant el mot a la persona a qui es dirigeix la paraula) (Tortosa). *Acabem-hu, xeic, que si no, mos embolicarem*, Moreira Folkl. 424. (V. *xec*, art. 3). [Al DIEC2 també es recull aquest sentit en l'entrada *xec*. El DNV recull *xeic* en les accepcions del DIEC2, no recull l'accepció de vocatiu en el mot *xec*. Aquest diccionari i el DIEC2 inclouen amb la mateixa definició un terme que ens sembla relacionable amb *xeic*; ens referim a *xe*: *interj.* [LC] Expressió usada per a demostrar admiració, alegria, entusiasme, enuig, etc. El mot *xeic* ha adquirit un valor emblemàtic, d'identitat per als parlants de la zona, i des de l'obra d'Artur Bladé comença a estar prou documentat en textos literaris; aquestes consideracions apunten la necessitat d'incloure en el diccionari de l'institut el valor vocatiu del terme.]

3.2.3. Remissions

agram: 23. DGLC, DIEC2: *m.* [BOS] [LC] [AGA] Gram. [Observem el canvi de mot preferent.]

aladre: 23. DGLC: *m.* Arada. [Al DNV hi ha un canvi de mot preferent.]

arna: 18. DGLC: *f.* Buc o rusc d'abelles. DIEC2: *arna*¹ - 1 *f.* [LC] [AGA] [AGR] Rusc.

cànter: 42. DGLC: *m.* Càntir. [Al DNV hi ha un canvi de mot preferent.]

carabassa: 60. DGLC i derivats. *V. carabassa* [El DIEC2 inverteix l'ordre dels termes i empra com a preferent *carabassa*.]

cullerot: 62 «cullerot de bassa». DGLC: Cap-gros. [Al DNV trobem el mot, però no la remissió a *capgròs*.]

després-demà: 66. DGLC: *adv.* Demà passat. [Al DNV en dóna la definició, sense remissió.]

exornar: 50. DGLC: Guarnir, embellir. DIEC2: *v. tr.* [LC] Adornar. *Havia exornat el capell amb plomes d'estruç.*

ges: 66. DGLC: *m.* Guix, algeps.

gobi: 49. DGLC: [o *gòbit*] *m.* Cabot. DIEC2: 1 *m.* [ZOP] [LC] Peix de la família dels ciprínids, de no més de 15 centímetres, de color bru verdós amb una sèrie de taques fosques sobre els flancs, amb un parell de barbellons, que ha estat introduït en els nostres rius (*Gobio gobio*). 2 *m.* [ZOP] Peix de diverses espècies del gènere *Gobius*, de la família dels gòbids, amb el cap gros i les aletes ventrals unides formant una ventosa. *Gobi d'alga. Gobi de roca.* 3 [ZOP] [LC] ***gobi de fang*** Calacabot. [Un altre exemple de l'ús que fa Biarnés de mots no considerats preferents. En molts casos el secundari és propi del català occidental. Així, en aquest cas, el DCVB localitza el terme a les costes de llevant i al DCV hi té entrada, aquí però s'inverteixen els termes i el mot *cabot* remet com a principal a *gobi*.]

llèpol: 18. DGLC: *adj.* Llaminer. DIEC2: *adj.* [LC] Llaminer. [Al DNV *llaminer* remet a *llèpol*, mot preferent.]

melic: 75. DGLC: *m.* Llombrígol. [Observem que al DNV s'inverteix l'ordre de preferència entre els dos mots.]

nòlit: 53. DGLC: *m.* Noli.

rent: 66. DGLC: *m.* Llevat. [Pràcticament desaparegut en els parlars riberencs. Al DNV és l'entrada principal.]

revencillada: 53. DGLC: **revencillada f.* Revinclada. [Al DNV és l'entrada principal.]

surra: 17. DGLC: *f.* [LC] Natjada.

tanoca: 33. DGLC: *adj. m. i f.* Babau.

xafar: 65. DGLC: *v. tr.* Aixafar [En el DNV l'entrada *aixafar* remet a *xafar*. Un altre exemple d'inversió de termes preferents.]

xic: 18. DGLC: || *m. i f.* Noi. DIEC2: 2 *m. i f.* [LC] Nen, nena. [Al DNV trobem com a mots preferents *xic*, amb el sentit de noi, i *xiquet*, nen. *Xiquet* no apareix al DGLC; al DIEC2 trobem la paraula amb l'accepció «nen, nena», que també trobem a *xic*.]

xiribec: 49. DGLC: *m.* Trenc.

L'aproximació al pensament lingüístic de Biarnés, forjat en anys difícils, i les onze narracions aplegades a *El meu riu, l'Ebre. Pàgines viscudes*, tot just seixanta-set pàgines amb il·lustracions incloses, que ens han servit per oferir el testimoni d'una riquesa lingüística que ens sembla apreciable, considerem que haurien de ser un estímul per aprofundir en l'estudi de la llengua en els escriptors de l'Ebre. La literatura catalana a l'Ebre, que viu en aquests moments una autèntica eclosió, mereix ser coneguda, apreciada en tots els seus valors, que inclouen una vitalitat lingüística que cal posar en relleu per les seues aportacions i per la contribució que pot ser decisiva en l'afirmació de la llengua com a patrimoni comú, més enllà de divisions administratives. Aquest és, sens dubte, un dels testimonis més apreciables que ens ofereix l'Ebre.

JOSEP-SEBASTIÀ CID I CATALÀ

Catedràtic de llengua catalana i literatura de l'INS Julio Antonio de Móra d'Ebre
Doctor en didàctica de la llengua per la Universitat de Barcelona

BIBLIOGRAFIA

- ABRAMS, Sam D. (2012). «El riu dins i fora de nosaltres». A: BIARNÉS, Carmel (2012). *El meu riu, l'Ebre: Pàgines viscudes*. Calaceit: Gràfiques del Matarranya, p. 7-12.
- ARAGONÉS, Albert (2003). «La llengua catalana dels escriptors tortosins de principis del segle XX». A: PRADILLA, Miquel À. (2003). *Llengua i literatura a les comarques de la diòcesi de Tortosa*. Benicarló: Onada, p. 11-28.
- BIARNÉS, Carmel (1975). «El català a l'Ebre». *La Voz de Flix*, núm. 18, any I, època I, p. 7.
- (1980). *El beat Pere Sans i Jordà d'Ascó: Vida, martiri i glorificació*. Ascó: Gràfiques Moncunill.
- (1982). «En defensa del lo». *La Veu de Flix*, núm. 36, any III, època I, p. 41.
- (1983). «La llengua catalana parlada». *La Veu de Flix*, núm. 41, any IV, època II, p. 7.
- (1987). «La navegació fluvial per l'Ebre». *Castrum de Aschó 1148* del Consell Local d'Ascó del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre.
- (2012). *El meu riu, l'Ebre: Pàgines viscudes*. Calaceit: Gràfiques del Matarranya. [1a ed., 1985, Ascó: Associació Cultural Lo Llaüt]
- BIOSCA, Mercè (1989). «Aproximació a l'obra de Jesús Moncada». *Serra d'Or*, núm. 351 (febrer), p. 55-57.
- BLADÉ, Francesc (2006). «L'Arturo». *L'Aufàbiga*, núm. 5, p. 26-27.
- BLADÉ I DESUMVILA, Artur (1980). «Topònims de la vila de Benissanet i del seu terme municipal (amb una notícia de la pròpia comarca)». *Treballs de la Secció de Filologia i Història Literària* [Tarragona], núm. 1, p. 85-160.
- (2006). *Benissanet: Els treballs i els dies d'un poble de l'Ebre català; Gent de la Ribera d'Ebre: Artesans, pagesos, rodaires...* Vol. 1: *Cicle de la terra natal*. Valls: Cossetània.
- BOQUERA, Montserrat (2008). *Lo riu és vida: Percepcions antropològiques de l'Ebre català* [en línia]. Tesi doctoral. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili. <<http://www.tdx.cat/TDX-1125108-092131>>. [Darrera consulta: 3 agost 2012]
- CARRERAS I CANDI, Francesc (1940). *La navegación en el Ebro: Notas históricas*. Barcelona: Imprenta La Hormiga de Oro. [Traducció al català de 1993, editada per Amics de l'Ebre, Direcció General de Ports i Costes de la Generalitat de Catalunya]
- CID, Josep-Sebastià (2013). *Patrimoni literari i territori. Una proposta d'educació literària a partir dels espais de l'Ebre* [en línia]. Tesi doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona. <<http://www.tdx.cat/handle/10803/287219>>. [Darrera consulta: 19 agost 2015]
- CIRICI PELLICER, Alexandre (1965). «Tortosa com a obertura». *Serra d'Or*, núm. 9, època II, any VII, p. 14-15.
- ESP AIS ESCRITS (2011). *Literatura, territori i identitat: La gestió del patrimoni literari a debat*. Girona: Courbet.
- ESTRAMPES, Miquel; MACIÀ, Carme (2009). «Actituds dels escriptors tortosins de principi del segle XX davant la polèmica sobre les Normes ortogràfiques». *Recerca*, núm. 13, p. 87-126.
- GARCIA PUJADES, Xavier (2003). *Catalunya es revolta*. Barcelona: Angle.
- (2013). *Carmel Biarnés d'Ascó: Una aproximació biogràfica*. Flix: Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre.
- MALÉ, Jordi (2007). «Jesús Moncada (1941-2005)». *Estudis Romànics*, núm. 29, p. 635-642.

- POY, Pere I. (2007). «El cànon narratiu ebrenc: Moncada, Bladé i Arbó». A: ESPAIS ESCRITS (2011). *Literatura, territori i identitat: La gestió del patrimoni literari a debat*. Girona: Courbet, p. 309-360.
- PRADILLA, Miquel Àngel (ed.) (2003). *Llengua i literatura a les comarques de la diòcesi de Tortosa*. Benicarló: Onada.
- QUEROL, Enric (1999). *Tortosa, república literària (1475-1800): Catàleg bibliogràfic d'escriptors i obres anònimes*. Tortosa: Consell Comarcal del Baix Ebre.
- QUINTANA, Artur (1983). «La llengua de Jesús Moncada». Alcanyís: *Boletín de Estudios Bajoaragoneses*, núm. 4-5, p. 227-238.
- SISTAC, Ramon (2005). «Una llengua de luxe». *Serra d'Or*, núm. 550, p. 43.
- SUBIRATS, Emigdi (2005). *La Renaixença del català literari vora l'Ebre, 1878-1938*. [Inèdit, Premi Enric Bayarri 2005]
- VALLDEPÉREZ, Santi (2004). *Natros! Gent i identitat a les Terres de l'Ebre*. Barcelona: Pòrtic.
- VENY, Joan (2001). *Llengua històrica i llengua estàndard*. València: Universitat de València.
- VERGÉS, Gerard (2005). «Camí de sirga». *Avui* (30 juny), p. 18.
- VIDAL, Vidal (2012). «Apèndix». A: BIARNÉS, Carmel (2012). *El meu riu, l'Ebre: Pàgines viscudes*. Calaceit: Gràfiques del Matarranya, p. 78.
- VILLATORO, Vicenç (2001). «Por un catalanismo barroco». *El País* (17 gener), p. 2.
- VIVES, Antoni (2002). *Catalunya entre la perplexitat i el somni*. Barcelona: Pòrtic.